

Ignác Károly

KERESZTÉNY PÁRTI HATALOMÁTVÉTEL A VÁROSHÁZÁN – 1920

A Horthy-korszakban a korábbi liberális városvezetés helyébe lépő jobboldali, keresztény-nemzeti irányítás egyrészt ideológiai váltást jelentett, másrészt egy új típusú, párt alapú politikai rendszer kialakulását is. Ezentúl a törvényhatósági bizottság képviselői székeinek, a fővárosi hivatalok tisztségeinek vagy a közüzemek felügyelő-bizottsági helyeinek betöltését nagyrészt a pártok közötti erőviszonyok, a pártvezetők közötti megállapodások döntötték el. A 1920. július 11–12-én megtartott törvényhatósági választásokat joggal tekinthetjük fordulópontnak, annak ellenére, hogy magát a fővárosi szavazást egyfajta átmenetiség jellemezte, és lényegében már tét nélküli volt. Az országos politika átalakulásából következően a fő kérdések előre eldőlték, a választók feladata már csak az előre eltervezett változás legitimálása volt.

Az előzmények

1920 előtt az utolsó fővárosi törvényhatósági választást 1912-ben tartották. Az akkor mandátumot szerzett tagok megbízatását az 1915. évi VI. tc. 2. §-a az új választásokig meghosszabbította, az új választások megtartását pedig csak a békekötés napját követő három hónap letelte utánra írta elő. A közgyűlést azonban 1918. október 16. után már nem hívták össze. Az ügyeket az őszirózsás forradalom első hónapjaiban a Bódy Tivadar polgármester vezette hivatalnoktanács¹ intézte, átvéve a törvényhatósági bizottság jogkörét is. Az 1919. januári VII. néptörvény a korábbi bizottság megszűnésének kimondása mellett ideiglenesen egy új testületet hozott létre: a *fővárosi néptanácsot*, amely február végén tartotta alakuló ülését. Tagjai között volt a régi tanács 20 főtisztviselője, 24 új tagot pedig a belügyminiszter delegált, biztosítva ezzel a kormányzati felügyeletet. A polgári demokratikus rendszer a főváros képviseleti szervét is érintő változásokat tervezett. Az 1919. évi XVI. néptörvény megszüntette a virilizmust, az új törvényhatósági néptanács döntő többsége általánosan választott tag lett volna; e törvény alapján azonban már nem tudtak választásokat tartani. Az újabb, 1919. márciusi hata-

¹ E testületnek a polgármesteren és az alpolgármestereken kívül az ügyosztályokat vezető tanácsnokok voltak a tagjai. (1872. évi XXXVI. tc. 75–79. §.)

lomváltással a fővárosi néptanács és a még működő közigazgatási bizottság is megszűnt. Budapest irányítását előbb ideiglenesen a Fővárosi Népbiztosság, majd a Tanácsköztársaság alkotmánya alapján a közigazgatási kerületekben választott munkás- és katonatanácsok vették át. Az április 7-i választások eredményeként – amelyeken 470 000 fővárosi lakos vett részt – megalakultak a kerületi tanácsok, s az ő delegáltjaikból jött létre a Budapesti Forradalmi Központi Munkás- és Katonatanács, az ún. 500-as Tanács. E központi tanács 80 fős intézőbizottságot választott, amelynek élén öttagú központi elnökség állt. A tanácsrendszer bukása után, 1919. augusztus 7-től a főváros ügyeit újra a Bódy Tivadar polgármester elnökleite alatt álló, az önkormányzat legfőbb végrehajtó szervének számító hivatalnoktanács irányította.²

Az ellenforradalmi rendszer kiépülésekor annak képviselői a „bűnös Budapest” koncepció³ jegyében a fővárosban radikális változásokat, „őrségváltást” terveztek. Ez irányban konkrét lépéseket azonban csak a legfontosabb országos ügyek rendezése után tettek. Az 1920. januári részleges nemzetgyűlési képviselő-választásokon a Keresztény Nemzeti Egyesülés Pártja (KNEP) és az Országos Kisgazda- és Földműves Párt szerezte meg a mandátumok túlnyomó többségét, nagyjából egyenlő arányban.⁴ A nemzetgyűlés elfogadta az ország államformájáról szóló törvényt, majd kormányzóvá választotta Horthy Miklóst. Az 1920. március közepén kisgazda és keresztény párti politikusokból létrejött új kormány szorosabb ellenőrzés alá vonta a főváros közigazgatását: március végén Sipőcz Jenő⁵ tiszti ügyészt kormánybiztossá nevezte ki, majd áprilistól a főpolgármesteri teendők ellátásával is megbízta.⁶ A kormánybiztos sajtónyilatkozatában nyíltan vállalta, hogy legfőbb célja „a keresztény és nemzeti gondolatnak a főváros ügyeinek intézésébe való bevitel és a községi választások előkészítése”.⁷ A választásokat a fővárosban sikerre számító keresztény párt is sürgette, mert ahogy egyik fő várospolitikusuk, Usetty Ferenc március végi nemzetgyűlési interpellációjában megfogalmazta: a „magartalan” és „kozopolita” fővárost még „a régi szabadkőműves-szellem hatja át a fővárosi közigazgatásnak minden vonalán”; a tisztviselők, a fővárosi üzemek vezetői, vagy akár a tanszemélyzet sem keresztény. Ezért itt „tisztogatásra van szükség, mert csak a kaftán változott meg, de a szellem ugyanaz maradt... Követeljük azt, hogy a közgyűlést mielőbb hívják össze, hogy ez a közgyűlés a mi akaratunk és szívünk sze-

² Schweitzer Gábor: *Az önkormányzatiság színe és fonákja. A fővárosi törvényhatósági bizottság szabályozása 1920 és 1930 között.* L'Harmattan, Budapest, 2010. 43–49.

³ Ennek kialakulását és elterjedését részletesen bemutatja Schweitzer Gábor: Budapest, az ország vakbele. A magyar politikai közbeszéd történetéhez. *Budapesti Könyvszemle*, 2005/4. 328–335.

⁴ Az 1920-as nemzetgyűlési választásokról részletesen lásd Gergely Jenő: Titkos választás és ellenforradalom – 1920. In: *Parlamenti választások Magyarországon 1920–1998.* Szerk.: Földes György–Hubai László. Napvilág Kiadó, Budapest, 1999. 48–84. és Hubai László: *Magyarország XX. századi választási atlasza.* Napvilág Kiadó, Budapest, 2001. I. k. 26–30.

⁵ Fővárosi és politikai pályájáról részletesen lásd Varsányi Erika: Sipőcz Jenő. In: *Budapest főpolgármesterei és polgármesterei 1873–1950.* Szerk.: Feitl István. Napvilág Kiadó, Budapest, 2008. 187–198.

⁶ A főpolgármesteri poszt 1919 eleje, Bárczy István lemondása óta betöltetlen volt.

⁷ Idézi: Schweitzer Gábor: Fővárosi törvényhatósági választójog és választások 1920-ban. In: *Közjogi tanulmányok Lőrincz Lajos 70. születésnapja alkalmából.* Szerk.: Imre Miklós – Lamm Vanda – Máthé Gábor. Budapest, 2006. 354.

rint való embereket állítsa oda”.⁸ Ebben a politikai hangulatban a „jogfolytonosság helyreállítása”, amiről a kormánybiztos többször beszélt, csak hangzatos jelszó volt, annyi jelentéssel, hogy (az országos politikához hasonlóan) a polgári forradalom és a Tanácsköztársaság fővárosi reformjait semmisnek, a dualista rendszert pedig viszonyítási alapnak tekintették. Ennek szellemében az 1872-es fővárosi törvényt mint működési keretet elfogadták, de a szabályozásban gyors és jelentős változásokat terveztek. A kormány a korábbi önkormányzati testületek legitimitását országosan elismerte, kivéve Budapesten, ahol a még 1912-ben megválasztott törvényhatósági bizottság – ahogy a törvényjavaslat indoklásában szerepelt – „a megváltozott korszakelmre való tekintettel elavult összetétele miatt össze sem volt hívható”.⁹ Vagy ahogy a későbbi nemzetgyűlési vitában Usetty Ferenc nyíltabban kifejtette: „Nem lehet, hogy az a régi közgyűlés, amely több mint kétharmadrészen nem volt keresztény, most ebben a keresztény reneszansz korban vezesse a főváros ügyeit.”¹⁰ A Budapest székesfőváros közigazgatásában szükségessé vált egyes átmeneti rendelkezésekről szóló 1920. évi VIII. törvénycikk a korábbi bizottságot továbbra is „működésében szünetelő”-nek nyilvánította, és az ügyek intézésével a hivatalnoktanácsot bízta meg, a kormánybiztos elnökletével. Az új, a keresztény erők számára megfelelő bizottság megalakításához viszont a régi választási rendszer sem volt megfelelő, így a következő lépés annak megváltoztatása volt.

A választójogi szabályozás

A választási rendszer megváltoztatása már 1919 őszén szóba került, amikor is a Keresztény Szociális Gazdasági Párt a virilizmus eltörlését és fővárosi törvény revízióját követelte programjában.¹¹ A dualizmus idején a fővárosban a virilizmus speciális, választásokkal összekapcsolt változata volt érvényben: a bizottsági tagok felét az 1200 legtöbb adót fizető közül választották. 1920-ban az egymással szemben álló politikai erők abban egyetértettek, hogy a vagyoni virilizmus intézményét (amely egyébként a vidéki törvényhatóságokban a Horthy-korszakban továbbra is fennmaradt) a fővárosban meg kell szüntetni. A hatalomra jutott keresztény-nemzeti erők a háború alatti „határtalan és hirtelen vagyoneltolódásra” hivatkoztak, ami miatt elveszne a virilizmusnak az a legfőbb előnye, hogy „értékes konzerváló erőt juttat be az önkormányzati testületbe”.¹² Az 1920-as törvényjavaslat nemzetgyűlési vitájában a keresztény párti és kigazda képviselők antiszemitizmustól nem mentes felszólalásaiból egyértelműen kiderül, hogy az 1918 előtti, általuk szabadkőműves kisebbségének minősített városvezetés uralmának eszközét látták a virilizmusban, amelyet a kívánt keresztény-nemzeti Budapest kialakításához

⁸ *Nemzetgyűlési napló, 1920–1922. I. k. 298.*

⁹ *Nemzetgyűlési irományai, 1920–1922. I. k. 215. (A 32. sz. törvényjavaslat indoklása.)*

¹⁰ *Nemzetgyűlési napló, 1920–1922. III. k. 23.*

¹¹ *Magyarországi pártprogramok 1919–1944. Szerk.: Gergely Jenő, Glatz Ferenc, Pölöskei Ferenc. 2. kiadás. ELTE –Eötvös, Budapest, 2003. 18.*

¹² *Nemzetgyűlési irományai, 1920–1922. I. k. 214. (A 32. sz. törvényjavaslat indoklása.)*

mindenképpen meg kell szüntetni.¹³ Emellett a liberális polgári ellenzék is támogatta a virilizmus felszámolását, hiszen régi célja volt az általános választói akaratnak megfelelő bizottság létrehozása.¹⁴

A nemzetgyűlési választások és azok fővárosi eredményei több szempontból is kiindulópontot jelentettek a törvényhatósági választás előkészítésénél. A politikai erők között a fő jellemzők (széles körű választójog, titkosság, közvetlenség) megtartásában konszenzus volt, a helyi szavazás speciális jellege azonban változtatásokat is igényelt. A nemzetgyűlési képviselőket egyéni választókerületekben választották, ehhez képest a törvényhatóságoknál, jóval nagyobb számuk miatt, csak valamilyen listás szisztéma alkalmazása jöhetett szóba. A januári szavazáson a Magyarországi Szociáldemokrata Párt (MSZDP) a hatósági terror miatt nem vett részt, a kisgazdapárt Budapesten nem szállt harcba, így ott lényegében csak keresztény párti és liberális jelöltek voltak, előbbieket egyértelmű fölényével. Ennek alapján a Keresztény Nemzeti Egyesülés Pártja (KNEP) már márciusban számítást készített arról, hogyan alakulnának az esélyei az abszolút többségi és az arányos kisebbségi elv alapján, valamint különböző választókerületi beosztások (az egész főváros egy választókerület, a 10 közigazgatási kerület, a 22 nemzetgyűlési választókerület) esetén.¹⁵ Emellett a Városházán Sipőcz kormánybiztos felügyelete alatt is készült egy tervezet, teljesen új „kocka-rendszerrel”: eszerint a fővárost 60, nagyjából azonos méretű választókerületre kell bontani, amelyekben három-három városházi képviselőt választanak meg, többségi elv szerint. Az egyes közigazgatási kerületekre így az odatarozó választópolgárok számához igazodó mandátumszám jutott: a kisebbekben (II., III., IV., X.) 12-12, a közepesekben (V., IX.) 18-18, a nagyobbakban (I., VI., VII., VIII.) 24-24 bizottsági tag megválasztásával.¹⁶ A javaslatot kidolgozó fővárosi főtisztviselők, Folkusházy Lajos alpolgármester és Thirring Gusztáv statisztikai hivatali igazgató célja valószínűleg az volt, hogy korlátozzák a pártok és pártpolitikusok befolyását a választásra és ennek következtében az új közgyűlésre.¹⁷ Nyilvánosan mindenesetre azt mondták, hogy a nemzetgyűlési választások részletes számadatai alapján ez az új rendszer a keresztény erőnek lesz kedvező. A KNEP többségét azonban nem sikerült meggyőzniük. A legenyhébb kritika az volt, hogy az egyébként tetszetős javaslat kipróbálhatatlan, amivel nem szabad kockáztatni a keresztény párt győzelmét. A 60-as beosztás nem illeszkedett a párt nemzetgyűlési választókerületek szerinti felépítéséhez és választási szervezetéhez, s a kritikák szerint szétforgácsolta volna a párt agitációs erőit.

¹³ *Nemzetgyűlési napló, 1920–1922.* III. k. Haller József (4–5.), Usetty Ferenc (22–28.), Schandl Károly (89–93.) és Vass József (95–96.) felszólalásai, illetve igen jellemzőek az ellenzéki képviselők beszédei alatti közbeszólások is.

¹⁴ Bródy Ernő, Pető Sándor és Bárczy István felszólalásai. A régi városházi képviselők közül voltak, akik viszont a virilizmus fenntartása mellett érveltek, mint például Springer Ferenc. A cenzúra által törölt újságcikkét Bárczy felolvasta a parlamentben. (Uo. 191–192.)

¹⁵ *Független Budapest*, 1920. március 24. Készülődés a községi választásokra.

¹⁶ Uo. 1920. március 31. Hatvan választókerületben választják az új városatyákat – Az újság a következő lapszámaiban (április 7., 14., 21.) beszámolt a javaslat fogadtatásáról, sorsáról és a 60-as beosztás térképét is megjelentette. (Uo. 1920. április 28.)

¹⁷ A nagyobb, például közigazgatási kerületi listák révén a pártok (pártvezérek) nagyobb befolyást és ellenőrzést tudnak gyakorolni a jelöltek kiválasztásánál.

A KNEP városi bizottságának áprilisi ülésén így ezt a javaslatot elvetették, s helyette a dualizmus idején alkalmazott, közigazgatási kerületek szerinti választókerületi beosztást fogadták el azzal, hogy minden kerületre a választópolgárok számától függetlenül ugyanannyi képviselő jusson.¹⁸ Ez utóbbi ugyan sértette a szavazatok egyenlőségének elvét, viszont a nemzetgyűlési választások eredményei alapján igen kedvező volt a keresztény pártnak: a nagyobb (VI–VIII.) kerületeknek volt hátrányos, amelyek között volt a liberálisok fő bázisa (VI–VII.), míg a kisebb (II–IV. és X.) kerületek választóit preferálta, amelyek mindegyikében a keresztény párti jelöltek 50% feletti eredményt értek el.¹⁹

Ezután meglepetésként hatott, hogy amikor a kormány április 17-én betérjesztette a budapesti törvényhatósági bizottság újjáalakításáról szóló törvényjavaslatát,²⁰ abba mégis a 60-as kocka-rendszer került be. A hivatalos indoklás szerint azért, mert a fővárosi kerületeken belül is vannak sajátos kisebb körzetek, külön részérdekekkel, amelyeket képviselni kell. Erre azonban a KNEP vezetői és várospolitikusai részéről heves tiltakozás volt a válasz. Kifogásolták az „indokolatlan lokálpatriotizmust”, azaz hogy a polgárság legjobbjai helyett „helyi jelöltek és utcai nagyságok” legyenek a városatyák.²¹ Felfogásuk szerint a pártok feladata a helyi és társadalmi érdekeltségek összeegyeztetése a bizottság megfelelő színvonalát biztosító törekvésekkel. Az egyhangú állásfoglalás nyomán nyilvánvalóvá vált, hogy a törvényjavaslatnak ezt a részét nem fogják megszavazni a keresztény pártiak, s már a nemzetgyűlés közigazgatási bizottságában, amely a javaslatot elsőként tárgyalta, meg kell majd változtatni. A közigazgatási kerületi beosztás mellett viszont kérdéses volt, hogy a többségi vagy az arányos elvet alkalmazzák-e: azaz egy adott kerületben az a párt, amelyikre a legtöbb szavazat jut, megkapja az összes (!) mandátumot,²² vagy a pártok minden kerületben az ottani szavazatarányuknak megfelelő mandátumszámban részesülnek. A KNEP-en belül a keresztényszocialisták, régi programjukhoz híven, a Magyarországon még nem alkalmazott arányos rendszert támogatták, amelynél azokban a kerületekben is képviselőhöz juthatna a párt, ahol kisebbségben van (V–VII.), és amely rendszer hosszabb távon is megfelelő lehet számukra. Más KNEP-politikusok szerint viszont a kerületek többségében győztesként minden mandátumot meg tudnának szerezni, így összességében az adott helyzetben a többségi elv lenne a kedvezőbb, azaz a magas támogatottságukat teljesen ki kell használni, és nem szabad semmilyen engedményt tenni a politikai ellenfeleknek.²³ A vitában az állásfoglalást a helyi érdekek is befolyásolták: a párt politikusai a pesti V–VII. kerületek-

¹⁸ Uo. 1920. április 14.

¹⁹ *Budapest Statisztikai Évkönyve, 1921–1924.* 565. (A 22 nemzetgyűlési választókerület adatainak aggregálása a 10 közigazgatási kerületre.)

²⁰ *Nemzetgyűlési irományai, 1920–1922.* I. k. 206–212. (A 32. sz. törvényjavaslat) és 213–221. (indoklás).

²¹ *Budai Keresztény Újság, 1920. április 27.; Független Budapest, 1920. április 28.*

²² Listás szavazásnál nem szokványos a többségi elv alkalmazása, de figyelembe kell venni, hogy Magyarországon korábban még igazi listás választás sem volt.

²³ A liberálisok ugyanis az arányos rendszert támogatták, ami az ő teljes kiszorításukra törekvő radikális keresztény pártiak számára azt jelentette: akkor a többségi rendszert kell választani. A választáson majd nem induló szociáldemokraták egyébként szintén a közigazgatási kerületek szerinti, arányos választási rendszert támogatták. (*Független Budapest, 1920. április 14., 28.*)

ben az arányos, a többi helyen a többségi elvet támogatták.²⁴ Természetesen mint az ilyen újításoknál szokott, itt is felmerült a „hagyományos” ellenérv: „ez a forma nálunk szokatlan és minden igazságossága mellett a magyar természettel ellenkező”.²⁵ Végül azonban a párt vezetői, elsősorban Haller István miniszter és Ernszt Sándor, keresztül tudták vinni az arányos rendszer elfogadását. A nemzetgyűlés közigazgatási bizottsága, megváltoztatva a kormány eredeti javaslatát, így a közigazgatási kerületeket jelölte ki választókerületeknek, amelyekben mindenhol egyenlő számú, 24-24 képviselőt választanak, kötött pártlistákról, arányos mandátumelosztási szisztéma szerint.²⁶

A törvényjavaslat többi pontja körül sokkal kevesebb vita volt a kormányzó pártokon belül, s egy-két kivételtől eltekintve a kormány álláspontja érvényesült. A virilizmus eltörlésével a dualizmus kori, 400 tagból²⁷ álló törvényhatósági bizottság létszáma jelentősen csökkent,²⁸ annak ellenére, hogy a nemzetgyűlés közigazgatási bizottságában a választott képviselők létszámát is megemelték (180-ról 240-re). A nem általánosan választott tagok viszont nem tűntek el teljesen: bevezették – ahogy a javaslat előadója fogalmazott – az „intellektuális virilizmust”, azaz a tudomány és a művészet kiválóságainak tagságát.²⁹ A bizottságnak így további 22 tagja lett, akik állásuk (tisztségük) alapján kerültek be.³⁰ A közgyűléseken azonban a 262 tag mellett az akkor 24 városi főtitkár³¹ ülési és szavazati joga is megmaradt. Az újonnan megválasztott törvényhatósági bizottság megbízatása sajátos módon három és fél évre, 1923. december 31-ig szólt.

A dualizmus idején a fővárosi törvényhatósági választójog rendkívül szűk körű volt, még az országgyűlési választók alacsony arányához képest is: míg 1909-ben az utóbbi már meghaladta a budapesti lakosság 8%-át, addig az előbbi 5% alatt maradt.³² Az 1919-es Friedrich-féle választójogi rendelet³³ teljes mértékben érvényesült a fővárosban

²⁴ A többségi elvet támogatta Budán az egyébként mérsékelt Rassay Károly, Pesten, a IX. kerületben a radikális Usetty Ferenc is.

²⁵ *Fővárosi Hírlap* 1920. május 5. Számtantanárok a városatyaválasztásokon.

²⁶ *Független Budapest*, 1920. április 28., május 5. – A mandátumkiosztásra a nagy pártoknak kedvező belga D'Hondt-módszert választották. (*Választási rendszerek*. Szerk.: Fábián György. Osiris – Láthatatlan Kollégium, Budapest, 1997. 108–109.)

²⁷ Ehhez hozzáadódnak még az 1873 óta szavazati joggal bíró fővárosi főtitkárviselők is.

²⁸ A csökkentés indokaként szerepelt többek között az is, hogy az európai és észak-amerikai világvárosok hasonló testületei jóval kisebb létszámúak.

²⁹ *Nemzetgyűlési napló*, 1920–1922. III. k. 5. Haller József felszólalása.

³⁰ Így kerültek be a budapesti egyetemek rektorai és a múzeumok igazgatói, a budapesti pénzügyigazgató, jogügyi igazgató, adófelügyelő és az államrendőrség főkapitánya, az MTA elnöke stb. A kormány 20 fős javaslatát a nemzetgyűlés közigazgatási bizottsága további két fővel egészítette ki. (*Fővárosi Hírlap* 1920. május 19.)

³¹ A polgármester, az alpolgármesterek, a tanácsnokok (az ügyosztályok vezetői), az árvaszéki elnök, a főjegyző, a tiszti főügyész, a tiszti főorvos, a főmérnök, a főszámvevő, a főlevéltárnok és a székesfővárosi statisztikai hivatal igazgatója. (1872. évi XXXVI. tc. 66. §.) – A főtitkárviselők létszáma az alpolgármesterek és tanácsnokok számától függően változhatott.

³² A lakosság (1910-ben) és a választójogosultak (1909-ben) száma: *Budapest Székesfőváros Statisztikai Évkönyve*, 1909–1912. 32., 148.

³³ A magyar kormány 1919. évi 5985. ME számú rendelete a nemzetgyűlési, törvényhatósági és községi választójogról.

is: a gyors és egyszerű lebonyolítás érdekében az 1920-as törvényhatósági választásokat az azt megelőző nemzetgyűlési szabályozás, sőt ugyanazon választói névjegyzék alapján tartották meg.³⁴ Az aktív választójog általános feltételeként a 24. életév betöltése, hat évi magyar állampolgárság és fél évi helyben lakás szerepelt, ami a nők esetében még kiegészült műveltségi cenzussal is: bármely hazai élő nyelven írni-olvasni tudást kellett igazolniuk. 1920-ban így 465 000 fő, a budapesti lakosok 50, a 24 éven felüliek 84%-a vehetett részt a választásokon.³⁵ Ezt akkor minden politikai erő úgy értékelte, hogy megvalósult az általános választójog, és ez az arány a korabeli európai gyakorlatban is magasnak számított.³⁶ Szigorúbb szabályok vonatkoztak a passzív választójogra (a választhatóságra): a bizottsági tagsághoz a 30. életév betöltését, 10 éves magyar állampolgárságot és hat év Budapesten lakást írtak elő.³⁷

A szavazás titkos és kötelező volt. A pártoknak a kerületi jelöltlisták indításához legalább 1000 választójogosult ajánlására volt szükségük. Az ajánlási küszöb nominális meghatározása az egyes választókerületek között jelentős aránytalanságot szült: a legnagyobb kerületben a megkövetelt 1000 fő a választásra jogosultaknak csak 1%-át, a legkisebben viszont több mint 6%-át jelentette. A jelöltlistákon 30 névnek kellett szerepelnie (24 rendes és hat pótagságra), a mandátumkiosztás a párt által előzetesen megadott sorrendben történt. A kormány szerint a nemzetgyűlési választásokon a gyűlölet szító túlzások, az ún. plakátharcok a végletekig elfajultak, ezért korlátozni próbálta az utcai kampányt: a plakátok és röpcédulák „a jelöltek nevén, pártállásán és egyéb tárgyilagos tudnivalókon kívül (gyűlések helye, időpontja stb.) semmi más szöveget vagy ábrát nem tartalmazhatnak”.³⁸

A törvényjavaslat a fenti választási szabályokon túlmenően további két, politikailag fontos változást tartalmazott. Az új törvényhatósági bizottság megalakulása után közvetlenül fővárosi tisztújítást rendelt el, azaz a keresztény párt törvényi lehetőséget biztosított magának arra, hogy várható győzelmével a fővárosi választott tisztviselői pozíciókba saját embereit ültesse. A másik újítás a fővárosi autonómia korlátozása volt: a belügyminiszter jogot kapott a törvényhatósági bizottság feloszlására. A liberális ellenzék által kifogásolt és részben a kormánypártokat is megosztó rendelkezést a törvényjavaslat vitájában Haller József a törvényhatóság keresztény-nemzeti irányának biztosításá-

³⁴ Az ellenzéki Pető Sándor szóvá is tette, hogy így a nemzetgyűlési névjegyzékből valamilyen okból kimaradtaknak nem lesz jogorvoslati lehetőségük. A belügyminiszter, bár elismerte a kimaradtakkal szembeni méltánytalanságot, a választások megtartásának sürgősségére hivatkozva elutasította az orvoslást. (*Nemzetgyűlési napló, 1920–1922. III. k. 195–196.*)

³⁵ A számításhoz szükséges 1920. évi kormegozslás forrása: *Budapest Statisztikai Évkönyve, 1921–1924. 34–35.*

³⁶ Hubai László: Választók és választói jog Magyarországon (1920–1947). *Társadalmi Szemle, 1998/7. 108.*

³⁷ A kormány eredeti javaslatában műveltségi cenzus, a négy polgári iskolai osztály elvégzése is szerepelt feltételként, azonban ezt Rassay Károly és Usetty Ferenc keresztény párti képviselő megvétőzte azzal, hogy az „derék iparosainkat” is hátrányosan érintette volna. (*Budai Keresztény Újság, 1920. április 27.*)

³⁸ A Horthy-korszakban e korlátozó szabály minden későbbi választáson érvényben volt, a korabeli sajtótudósítások és a fennmaradt plakátok és röpcédulák azonban azt mutatják, hogy a gyakorlatban nem mindig érvényesült.

val, Dömötör Mihály belügyminiszter pedig a közgyűlésben esetleg elhangzó hazafiatlan, nemzetellenes beszédek veszélyével indokolta.³⁹

A nemzetgyűlés plenáris ülésének általános és részletes vitájában a törvényjavaslat lényegében már nem változott. A kisgazdapárt érdektelennek nyilvánította magát a fővárosi választás ügyében,⁴⁰ ezért a vita a javaslatot kritizáló liberális és az azt védő keresztény párti képviselők között zajlott. A szabályozás fő újdonságát, az arányos listás rendszer meghonosítását⁴¹ a keresztény párti képviselők igazságos, demokratikus vívmányként és saját nagyvonalúságuk bizonyítékaként állították be, amely a korábbi törvényhatósági választásokra jellemző előzetes „pártaktumokat”, „elvtelen alkudozásokat” is megszünteti.⁴² A liberálisok általánosságban üdvözltek e reformot, ugyanakkor hiányolták az új rendszer pontos leírását, bemutatását, és kritizálták a szabályozásban található ellentmondásokat.⁴³ A 22 állása (tiszte) alapján bekerülő, nem választott bizottsági tag esetében az ellenzéki Bárczy István kifogásolta, hogy köztük 17 az államilag kinevezett, azon belül pedig 14 a fizetett állami alkalmazott, ezért ők nem lehetnek pártatlanok, tagságuk az önkormányzatiság elvét sérti, és kiválasztásuk öletszerűen, nem pedig a közgyűlés ügyeinek, munkájának figyelembevételével történt meg. A belügyminiszter válaszában nyíltan kimondta: „a javaslatnak [...] nem az volt a célja, hogy tisztán az önkormányzati elvet jutassa érvényre”, hanem hogy egy „nívós, kifogástalan, hazafias [...] testületet alakítson”, így szerinte a tisztüknél fogva tagok ebből a szempontból a megfelelő „korrektívumot” jelentik.⁴⁴ A demokrata pártiak természetesen élesen kifogásolták, hogy mindegyik kerület ugyanannyi képviselőt választhat, mert ez az egyenlő beosztás számukra egyértelműen hátrányos volt. Érvelésükben joggal vetették fel, hogy ez sérti a szavazatok egyenlőségének elvét: a legkisebb kerületben, a 16 000 alatti választójogosultat számláló Belvárosban (IV.) majdnem hatszor annyit ér a választók szavazata, mint legnagyobb, a több mint 92 000 jogosulttal rendelkező VII. kerületben.⁴⁵ Erre válaszul a belügyminiszter a szavazópolgári jogegyenlőséggel szemben a kerületek egyenlőségének (fiktív) elvére hivatkozott, amelyet a nagyobb kerületeknek adandó több mandátum veszélyeztetne. Ráadásul véleménye szerint „azokat a kerületeket, ahol nagy tömegekben laknak a destruktív elemek, a tiszta matematika elvei alapján megállapított szavazati jogokban részesíteni a legnagyobb veszedelem és legnagyobb könnyelműség volna”.⁴⁶

³⁹ *Nemzetgyűlési napló, 1920–1922.* III. k. 6., 103.

⁴⁰ *Független Budapest, 1920.* április 28. A kisgazdák szabad kezét engednek a keresztény-pártnak a községi választások ügyében.

⁴¹ A dualizmus idején a fővárosban, ha szabályozatlanul és nem hivatalosan is, de gyakorlatilag már listásnak tekinthető választások voltak, viszont a többségi elv miatt csak a győztes listáról lehetett mandátumot szerezni. Lásd erről részletesen e kötetben Horváth J. András tanulmányát.

⁴² *Nemzetgyűlési napló, 1920–1922.* III. k. 6. – Mint a későbbiekben látható, a paktumokról a tiszta versenyre való „átállás” azért nem ment olyan gyorsan.

⁴³ Bródy Ernő és Bárczy István felszólalása. Uo. 15–16., 70.

⁴⁴ Uo. 190–191., 194.

⁴⁵ Uo. 13–15., 69–70. – A kormány eredeti, 60 választókerületet javaslatában a legnagyobb különbség kisebb mint háromszoros lett volna.

⁴⁶ Uo. 137–138.

Az 1920. IX. törvénycikk június elejei nemzetgyűlési elfogadása és kormányzói jóváhagyása után június 15-én jelent meg a belügyminiszter végrehajtási rendelete, amely szoros határidővel július 11-re írta ki a fővárosi törvényhatósági választásokat.⁴⁷

A kampány

„Eleinte azt hittem, hogy a választások minden izgalom nélkül fognak lefolyni. A szociáldemokraták passzivitásban voltak, a kisgazdapárt érdektelen volt a fővárosi ügyekben, baloldali polgári pártok pedig egy-egy kerülettől eltekintve sokkal gyengébbek voltak, hogy sem vitássá tehetnék volna a keresztény párt domináló többségét. [...] Így minden jel arra mutatott, hogy a választás csak a jelöltek körében fog érdeklődést kelteni” – írta Rassay Károly politikai visszaemlékezéseiben.⁴⁸ Egyébként a fővárosi választások hátterbe szorultak 1920 nyarának országos ügyei mellett. Június 4-én aláírták a trianoni békeszerződést; június közepétől egy hónapig tartott a nemzetgyűlési választások második, tiszántúli fordulója. Június 26-án lemondott Simonyi-Semadam Sándor kormánya, de az új kabinet, Teleki Pál vezetésével, csak július végén alakult meg; a belpolitika addig leginkább a kormányválságról, majd a kormányalakítási kísérletekről szólt. Mindezek miatt a fő célon, a „keresztény városháza” megteremtésén túl a fővárosi választások részletei inkább csak a helyi szervezeteket és politikusokat érintették. Jellemző példa, hogy amikor a II. kerületben a keresztény párton belüli pártszakadást Rassay Károly jelezte az országos pártvezetőségnek, nem sokat törődtek az ügygel. „Hát csináljatok két listát – mondotta Ernszt Sándor. – Legalább többen fognak szavazni, mert nagyobb lesz az agitáció”. Arra viszont semmilyen központi pénzt nem ígért.⁴⁹

Bár a választási kampány hivatalosan csak a választások kiírása után kezdődött, lényegében már a fővárosi törvényjavaslat tárgyalása és vitája is beletartozott. A hatalomátvételre készülő keresztény párti képviselők elsősorban negatív kampányt folytattak: a korábbi liberális városvezetést kárhóztatták, és minden téren radikális változást hirdettek. Az általuk felvázolt morális és anyagi katasztrófából – amit szerintük a kisebbségi „szabadkőműves destrukció” okozott – csak a keresztény megújulás jelenthet kiutat. Hogy utóbbi részleteiben, programszinten mit jelent, arról alig esett szó – azt leszámítva, hogy mind a törvényhatósági bizottságban, mind a fővárosi tisztviselők, közüzemvezetők és a tanszemélyzet körében is a megbízható, keresztény és nemzeti beállítottságú embereket kell előtérbe helyezni. A liberális képviselők ezzel szemben próbálták védeni a Bárczy-korszak⁵⁰ fővárosi politikáját, felsorolva annak érdemeit, és elhatárolva attól a korábbi törvényhatósági bizottságok választási és működési problémáit (pl. a virilizmus, a „törzsfőnökök” uralma).⁵¹ Az új helyzetbe, a keresztény párti hatalomátvé-

⁴⁷ 1920. évi 37 488 sz. BM rendelet.

⁴⁸ Politikatörténeti és Szakszervezeti Levéltár 867/2. fond. r-74. ő.e. 136.

⁴⁹ Rassay Károly politikai visszaemlékezései. Uo. 141.

⁵⁰ Erről részletesen lásd Varsányi Erika: Bárczy István. In: *Budapest főpolgármesterei és polgármesterei 1873–1950.* 163–177.

⁵¹ A „törzsfőnökök” helyi (kerületi) vezető személyek voltak, akik többek között a választási küzdelmeket szervezték. Lásd e kötetben Horváth J. András tanulmányát.

telbe és saját kisebbségi, védekező szerepükbe viszont beletörődtek. Ez utóbbi a nemzeti demokrata párti Ugron Gábor egyik nyilatkozatából is kiderül. Pártjának 40%-os mandátumarányát előre vetítve a „veszélyt” azzal gondolta „enyhíteni”, hogy a kritikák hatására figyelembe veszik majd a felekezeti szempontokat, s a képviselőknek csak fele izraelita vallású, így nem lehet majd azt mondani, hogy a zsidók túltengenek az új bizottságban.⁵² Vagy ahogy más megközelítésben maga Bárczy István a kampányban később megfogalmazta: „Programunk nekünk tulajdonképpen nincs és mint ellenzéknek nem is lehet. Ellenzék leszünk, s mint ilyenek az ellenőrzést és a kritikát gyakoroljuk. A programadás a többségi párt joga és kötelessége, bár ez ideig mást, mint a keresztény jelszót, nemigen hallottunk a túlsó oldalról. Hogy mi programot adjunk, annak sok értelme nem is lenne, csak a kormányzó pártoknak tennénk szívességet, mert módot adnánk arra, hogy a programunkat kisajátítsák s némi antiszemita szósszal feltálalják.”⁵³ Az akkori politikai hangulatra jellemző, hogy a keresztény pártiak radikálisai még azt is soknak találták, hogy a liberálisok az ellenőrzést és a kritikát képviselhessék...

A győztes erő kiléte nem volt kérdéses. Jó becsléseket lehetett adni a részeredményekre is a fél évvel korábbi nemzetgyűlési választások budapesti eredményeiből, így a fővárosi szavazás több szempontból is tét nélkülinek látszott. Ezt a pártszervezkedések első lépései csak tovább erősítették. A kisgazdapárt távolmaradása kezdettől egyértelmű volt,⁵⁴ a szociáldemokrata párté az országos választmány június közepi döntése után vált azzá.⁵⁵ Országosan a KNEP teljes egysége még áprilisban felbomlott, miután Friedrich István társaival kilépett, és ellenzéki keresztény pártot alakított. A fővárosban azonban még május elején megindultak és júniusban sikeresen lezárultak a tárgyalások, hogy a szétválás ellenére a választásokon közös keresztény listákat állítsanak a kerületekben.⁵⁶ A korabeli szóhasználatlalt „paktumos” listákról a fővárosi keresztény és liberális szervezetek is tárgyaltak, sőt több napilapban egész Budapestre kiterjedő megállapodást vizionáltak: „a választási küzdelem nemigen fogja zavarni a főváros békességét, [...] mert nagyon valószínű, hogy a főváros egész területén a választási aktus lefolytatására a paktum folytán sor sem fog kerülni”.⁵⁷ A valóságban azonban csak ott voltak komolyabb tárgyalások a szemben álló felek között, ahol a liberálisok jelentős erőt képviseltek, s ebből is fakadóan az ottani keresztény párti politikusok mérsékeltbbek voltak.⁵⁸ A keresztény radikálisok elutasító álláspontját híven fejezte ki Usetty Ferenc: „abszurdum, hogy a keresztények egy listán szerepeljenek például a szabadkőművesekkel”.⁵⁹

⁵² *Fővárosi Hírlap*, 1920. május 19.

⁵³ Uo. 1920. június 30.

⁵⁴ Rubinek Gyula pártvezér nyilatkozata – „A kisgazdapártnak semmi köze a fővárosi választásokhoz” – egy agrárpárt esetében némileg érthető, de egy országos vezető szerepért küzdő párttól azért mégis meglepő. (Uo. május 26.)

⁵⁵ Az MSZDP nemcsak a hatósági elnyomás, hanem a jelöltállítási időszak rövidege miatt is a részvétel lehetetlenségét hangsúlyozta. Jellemző, hogy a távolmaradást bejelentő vezércikk jó részét a cenzúra törölte. (*Népszava*, 1920. június 19.)

⁵⁶ *Független Budapest*, 1920. május 5., június 23.

⁵⁷ *Nemzeti Újság*, 1920. június 20.

⁵⁸ *Független Budapest*, 1920. június 16., 23.

⁵⁹ *Fővárosi Hírlap*, 1920. június 30.

Június 27-én lezárult a jelölt-, azaz a listaállítás időszaka. Három kerületben (I., IX., X.) csak keresztény párti listát állítottak, ezért azokban nem is tartottak szavazást. A korábbi ferencvárosi városatya, a liberális Springer Ferenc azzal indokolta távolmaradásukat, hogy el akarják kerülni a biztos kudarcot, mintha az arányos rendszer lényege nem éppen a kisebbségi képviselő biztosítása lenne. A tartózkodás azért is érhetetlen volt, mert például a IX. kerületben a nemzetgyűlési választáson a liberális jelöltek összesen 9000 szavazatot (20%-ot) kaptak, amellyel júliusban több mandátumot is szerezhettek volna.⁶⁰ Öt kerületben két-két lista, míg két kerületben (II., VIII.) három-három lista versengett egymással. Két kerületben sikerült végül keresztény-liberális paktumos listát állítani, ahol a jelöltek fele-fele arányban kerültek ki a két oldalról, de a választási harcot ezekkel sem sikerült kiküszöbölni: az V. kerületben egy demokrata ellenzéki, míg a VII. kerületben egy Friedrich-párti keresztény ellenlista is indult. Két, tisztán keresztény lista csak a II. kerületben indult egymás (illetve egy liberális lista) ellen, míg a VIII. kerületben az egységes keresztény listával szemben nemzeti demokrata párti és külön nemzeti középpárti listát is állítottak. A többi kerületben (III., IV., VI.) egy keresztény és egy liberális lista küzdött egymással. A pártelnevezések nem voltak egységesek, kerületenként különböztek. Egyik oldalon az elmaradhatatlan „keresztény” jelző mutatta a bizonyos szintű egybetartozást, míg a másik oldalt épp ennek a hiánya jellemezte.⁶¹ A II. kerületben a keresztény egység megbomlása mögött elvi és személyi okok is álltak. A konkrét vita a jelölésnél bontakozott ki, amikor a lista összeállításáért felelős, mérsékeltnek számító Rassay Károly a radikális ellentábor vádja szerint szabadkőműveseket is felvett a keresztény listára. Végül a konfliktus nyomán az egyik keresztény párti listát Haller István és Rassay Károly, míg a másikat Gallauner Károly és Wolff Károly vezette. Rassay értékelése szerint a háttérben a keresztény politika eltérő felfogása állt: míg ők a jogrendet és a törvényességet kiemelt célnak tekintették, addig Wolffék – akiket a katolikus egyház, a Keresztény Nemzeti Liga, a Friedrich-párt és az ébredők helyi szervezetei is támogattak – a jogállammal szemben a keresztény érdekek nyílt érvényesítését, a „zsidókérdés” gyors megoldását tekintették a fő feladatnak.⁶²

A keresztény listákon a fővárosi politikában főleg új személyek, köztük, ha kis számban is, de a bizottsági helyért első alkalommal versenybe szálló nők is szerepeltek. Ezzel szemben a liberálisoknál sok régi városatya indult a mandátumért, kiválva ezzel nemcsak az ellentábor, hanem a hozzájuk közel álló sajtó kritikáját is. „Találtunk azután olyan régi neveket is a listákon, amelyeket egyáltalán nem szeretünk volna viszontlátni. Ezeknek az uraknak [...] végleg vissza kellett volna vonulniuk a törvényhatósági élettől, s ha nem akartak önszántukból menni, a pártoknak kellett volna kényszeríteni őket erre.”⁶³ A keresztény pártiak egy részének elfogadhatatlan volt, hogy a régi „törzsfőnökök” közül pl. Ehrlich G. Gusztáv előkelő helyet kapott a VII. kerületi paktumos listán, ezért nem véletlen, hogy ott külön, tiszta keresztény ellenlistát állítottak.

⁶⁰ Uo. 1920. június 30., július 14.

⁶¹ Az újságbeszámolók között is vannak kisebb eltérések a pártelnevezésekben. (*Nemzeti Újság*, 1920. június 29.; *Fővárosi Hírlap*, 1920. június 30.; *Független Budapest*, 1920. június 30.)

⁶² Rassay Károly politikai visszaemlékezései. 137–146.; *Budai Keresztény Újság*, 1920. június 27., július 4., 11.

⁶³ *Független Budapest*, 1920. június 30. A jelöltek.

A választási kampány fő eseményei a kerületi nagygyűlések voltak, amelyeket egy héttel a választások előtt, az utolsó vasárnap rendeztek meg. Két helyen botrányba fulladt a rendezvény: az V. kerületben a paktumos lista közös gyűlését, a VIII. kerületben a demokratákét zavarták meg radikális jobboldali fiatalokból álló csoportok. A feltehetően előre megszervezett randalírozókat, akik botokkal verekedést provokáltak, illetve kövekkel ablakokat törtek be, a rendőrségnek és a karhatalomnak kellett megfékeznie.⁶⁴ A választás előtt mindkét oldal elsősorban saját híveit próbálta mozgósítani. A keresztény újságok egyszerre hangsúlyozták, hogy arányos rendszerben minden szavazat számít, így hazafias és erkölcsi kötelesség a részvétel, de egyben törvényes is, miután a szavazás kötelező, és a távolmaradókat megbüntetik.⁶⁵ A demokratáknak azonban az utolsó héten sikerült bővíteniük a táborukat: sajtójuk a VI. és a VIII. kerületi szociáldemokraták támogatásáról számolt be, amely ellen a hír szerint az MSZDP vezetőségének sem volt kifogása.⁶⁶

A választások eredménye

A fővárosi törvényhatósági képviselő-választásokat 1920. július 11–12-én, vasárnap és hétfőn tartották meg. Miután tényleges szavazásra a tíz választókerületből csak hét helyen került sor, ezért az eredményeket is csak az utóbbiakban elemzem.⁶⁷

1. táblázat. Részvételi és érvénytelenségi adatok választókerületek szerint

Választó-kerület	Választó-jogosultak	Részt vettek		Érvényes szavazatok	Érvénytelen szavazatok		Nem vagy érvénytelenül szavazók összesen	
		N	%		N	%	N	%
II.	25 838	16 055	62,1	14 846	1 209	7,5	10 992	42,5
III.	23 322	16 232	69,6	14 368	1 864	11,5	8 954	38,4
IV.	15 799	9 098	57,6	8 500	598	6,6	7 299	46,2
V.	38 142	20 004	52,4	17 339	2 665	13,3	20 803	54,5
VI.	82 713	50 457	61,0	45 605	4 852	9,6	37 108	44,9
VII.	92 375	56 597	61,3	49 057	7 540	13,3	43 318	46,9
VIII.	76 538	49 028	64,1	45 628	3 400	6,9	30 910	40,4
Összesen	354 727	217 471	61,3	195 343	22 128	10,2	159 384	44,9

⁶⁴ Az Est, 1920. július 6.; Új Nemzedék, 1920. július 6.; Nemzeti Újság, 1920. július 9.; Népszava, 1920. július 10.

⁶⁵ Nemzeti Újság, 1920. július 3. Megbüntetik a nemszavazókat.

⁶⁶ Az Est, 1920. július 7. A szociáldemokrata párt és a községi választások.

⁶⁷ A választási adatokat a legteljesebben és legkoherensebben a következő hetilap közölte: Független Budapest, 1920. június 30. (Választójogosultak száma), július 22., 30. – A többi újság (pl. Nemzeti Újság, Új Nemzedék, Budapesti Hírlap) adatai nem teljesek, és kisebb hibákat, elírásokat tartalmaznak.

Az 1. táblázatból látható, hogy összességében a jogosultak 45%-a nem választott: nagyobb részük nem is ment el (39%), kisebb részük érvénytelenül szavazott. A nyári időpont miatt a fővárosban kevesebben tartózkodtak mint januárban; a polgári családok nyaraltak, az alsóbb osztálybeliek a nyári munkákat végezték. Az egyes kerületek között jelentősek az eltérések, a legkevesebb távolmaradó Óbudán volt. Az érvénytelen szavazatot már a korabeli elemzések is elsősorban nem vétlen tévesztésnek, hanem a szociáldemokraták tudatos (*nem*) szavazatának tekintették. A nemzetgyűlési választásokkal összevetve azonban jelentős különbségek voltak e téren: júliusban nem a nagy munkásközpontokban, hanem a paktumos kerületekben szavaztak a legtöbben érvénytelenül (V. és VII.: 13-13%), ott, ahol tisztán keresztény, illetve tisztán liberális lista nem indult. Ehhez képest a VI. és a VIII. kerületben működött az előre bejelentett átszavazás: a nemzetgyűlésinél jóval alacsonyabb érvénytelenségi arány arra mutat, hogy a szociáldemokraták egy része tényleg támogatta a demokrata párti listákat. Az érvénytelenségi arány összességében is alacsonyabb volt a fél évvel korábbinál (januárban 19%, júliusban 10%); a „hiányzó” választók jó része valószínűleg a távolmaradók között szerepelt.

2. táblázat. A pártlistákra adott szavazatok száma és aránya választókerületek szerint

Választókerület	Keresztény-párti		Ker. ellenlista		Paktumos		Liberális		Lib. ellenlista		Középpárti	
	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%
II.	4 396	29,6	6 810	45,9			3 640	24,5				
III.	9 372	65,2					4 996	34,8				
IV.	5 578	65,6					2 922	34,4				
V.					10 054	58,0			7 285	42,0		
VI.	16 228	35,6					29 377	64,4				
VII.			20 135	41,0	28 922	59,0						
VIII.	25 250	55,3					18 146	39,8			2 232	4,9
Összesen	60 824		26 945		38 976		47 523		7 285		2 232	

A választásokon az ellenlisták jó szereplése keltett meglepetést (lásd 2. táblázat). A paktumos listák szoros „győzelmükkel” (60-40%) lényegében kudarcot vallottak: az ellenlisták révén az V. kerületben a demokraták, a VII. kerületben a keresztény pártiak tudtak az előzetesen kialakodtnál jóval több képviselőt mandátumhoz juttatni. A Horthy-korszak arányos rendszerű fővárosi választásain később már nem is kíséreltek a szembenálló felek ilyen paktumokkal. A II. kerületben a Wolff-féle keresztény ellenlista számszerűleg is győzelmet aratott Rassayék és a liberálisok listája felett. Óbudán és a Belvárosban a keresztény pártiak, a VI. kerületben (Terézváros és a későbbi Angyalföld egy része) a liberálisok értek el meggyőző, közel kétharmados sikert. A legszorosabb

eredmény a Józsefvárosban született: a keresztény párti lista csak 10 százalékponttal kapott többet, mint a nemzeti demokrata és nemzeti középpárti ellenzéki listák.

Az összesített mandátumszámok viszont a keresztény pártiak egyértelmű dominanciáját mutatták, kiegészülve az I., a IX. és a X. kerület 72 jelöltjével. Összesen 167 keresztény és 73 liberális pártállású képviselőt választottak meg. Az új törvényhatósági bizottság összetételét részletesen, több szempont alapján mutatta be a *Fővárosi Hírlap*. Öt női képviselő került be a bizottságba, mind a keresztény párt részéről, miután a liberálisoknál még a jelöltlistákon is csak férfiak szerepeltek. A régi városatyák közül 51 lett újra rendes tag, túlnyomórészt az ellenzék listáiról. Huszonnégyen a fővárosi mellett nemzetgyűlési képviselők is voltak. A foglalkozások közül a leggyakoribb a tisztviselő volt, de sok ügyvéd, iparos és kereskedő is bekerült az új közgyűlésbe.⁶⁸ Egy későbbi, 1931-es tanulmányból az új bizottság vallási megoszlását is ismerjük: a tagoknak 83,4%-as keresztény, 16,6%-a izraelita vallású volt.⁶⁹

A választások utóélete

A 240 választott tag mellé 1920 júliusában a belügyminiszter megnevezte az állása (tiszte) alapján bekerülő bizottsági tagokat, de akkor csak 20-at, mert a törvényben megjelölt intézmények közül kettő még átszervezés alatt állt, így vezetőik sem voltak, akiket jelölteni lehetett volna a bizottságba.⁷⁰ A keresztény képviselők a választások után közvetlenül, július 14-én létrehozták az egységes Keresztény Községi Pártot (KKP), amely megszűnéséig, 1939-ig a fővárosi politikai élet meghatározó „kormánypártja” maradt. Július második felében választották az új községi párt elnökévé a katolikus Wolff Károlyt,⁷¹ a Keresztény Nemzeti Liga elnökét, alelnökeivé a Friedrich-csoportozhoz tartozó Csilléry András református fogorvost és a keresztényszocialista Usetty Ferenc katolikus tanárt. A vezetők kiválasztása a különböző keresztény csoportok kompromisszumát tükrözte, és hallgatóságos megállapodás született arról, hogy a fővárost irányítók az országos politikában nem vállalnak komoly szerepet.⁷² A vezetők személye azonban azt is mutatta, hogy a fővárosban a radikálisabb keresztény párti politika fog érvényesülni.

A választások után végbement az „őrségváltás” a Városházán. A KKP nem kívánt egyezkedni a liberálisokkal, és a szokásjogot felrúgva, a közgyűlési szakbizottságokba nem engedett be ellenzéki képviselőket. A törvény által előírt városházi tisztújítások is a KKP akarata szerint zajlottak, 1920. szeptember 1-jén polgármesternek Sipőcz Jenőt, a korábbi kormánybiztost választották meg. A fővárosban 1923 végéig a keresztény párt egyeduralma érvényesült.

⁶⁸ *Fővárosi Hírlap*, 1920. július 21. Seregszemle. Az új városatyák statisztikája.

⁶⁹ Wildner Ödön: Budapest törvényhatósági bizottságának keresztmetszete a legutóbbi 30 év alatt. *Városi Szemle*, 1931/4. 532. – Budapest lakosságának 23%-a volt izraelita vallású 1920-ban.

⁷⁰ *Fővárosi Közlöny*, 1920. július 30. 410.

⁷¹ Wolff szerepéről a fővárosi keresztény közéleti mozgalom szervezésében lásd Gergely Jenő: A Keresztény Községi (Wolff) Párt első éve. *Századok*, 2008/6. 1327–1359.

⁷² Részletesen lásd Szentgáli Zsolt: A Keresztény Községi Párt történetéhez. *Múltunk*, 2002/1. 205–206.